

Сутність економічного (господарського) механізму, його типи

Кожен вид економіки має свій **механізм регулювання економічних процесів, або господарський механізм**. Так, прийнято вважати, що в ринковій економіці діє механізм ринкового саморегулювання. Регулятором адміністративно-командної економіки є планово-державний механізм (адміністративно-командна система управління). Управління змішаною національною економікою – це механізм, який містить в собі ринкове саморегулювання та державне централізоване управління в їх органічній єдності.

Проте в силу постійного розвитку та ускладнення продуктивних сил та економічних відносин, елементи ринкового механізму зазнали значних змін і були доповненні соціальним контролем з боку суспільства (ЗМІ, релігійні, соціальні, культурні, політичні організації тощо) та крупного бізнесу в особі сучасних корпорацій та надфірмових утворень. Усі вони у своїй сукупності становлять єдину систему механізмів регулюючого впливу на національну економіку країни. В Україні переважає адміністративне (державне) регулювання економічного буття, проте ринкові та позаринкові механізми регулювання та управління економікою хоч і повільно, проте розвиваються та доводять свою ефективність поряд із державним втручанням в господарські процеси. Їх поєднання у структурі господарського механізму України в кінцевому результаті має привести до формування єдиної комплексної стабільної і оптимальної системи регулювання національної економіки.

Механізм макроекономічного регулювання ринкової економіки змішаного типу – це система макроекономічних регуляторів, що складається з таких основних елементів:

- ринкові регулятори;
- важелі державного впливу на економіку;
- корпоративне управління;
- інститут соціального партнерства.

Механізм ринкового саморегулювання полягає у русі важелів попиту і пропозиції у випадку порушення ринкової рівноваги. Якщо пропозиція перевищує попит, це створює **надлишок** продукції, і продавці починають реалізовувати його за нижчими цінами. У випадку перевищення попиту над пропозицією виникає ринковий **дефіцит** – нестача товарів. Тоді продавці починають піднімати ціни на свою продукцію, відновлюючи таким чином ринкову рівновагу.

У випадку збільшення пропозиції при незмінному попиті, буде знижуватись ціна і зростати обсяг реалізації – і навпаки. Якщо при незмінній пропозиції зростатиме попит – то і ціна, і обсяги виробництва зростатимуть, і навпаки.

Рівноважне збільшення як попиту так і пропозиції призведе до збільшення обсягів виробництва, а ціна залишиться на попередньому рівні.

Дефіцит – явище, що виникає в умовах перевищення попиту над пропозицією, у випадку відсутності можливості збільшення обсягу виробництва необхідного товару. Він підвищує ринкові ціни та стимулює виробництво і є однією з найхарактерніших рис командно-адміністративної економіки, в умовах ринку – явище нетипове.

Дія механізму ринкового саморегулювання здійснюється через взаємодію важелів *попиту* і *пропозиції* та їх впливу на формування рівноважної ціни.

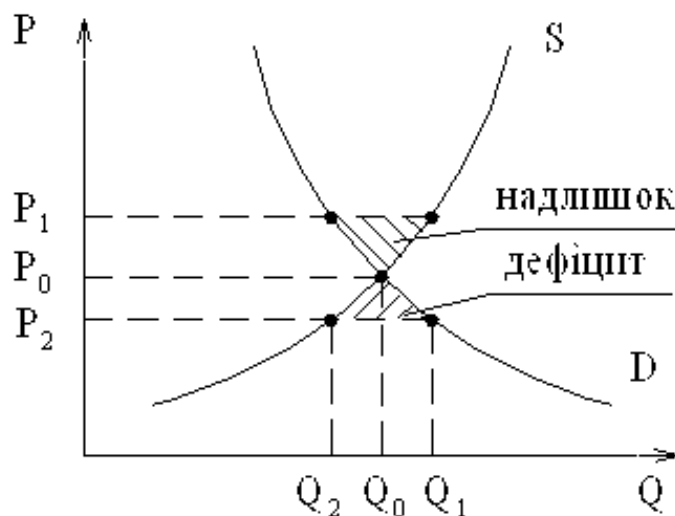

Рис. 1. Ринкова рівновага

При цьому надмірне зростання попиту може компенсуватись збільшенням обсягів виробництва, а надвиробництво вимагає посилення заохочувальних мотивів до придбання.

Дерегуляція економіки – система заходів держави, спрямована на *лібералізацію* усіх економічних відносин, зменшення обсягів втручання держави у господарський механізм.

Розрізняють такі прогресивні моделі господарського механізму.

Американський господарський механізм – максимально лібералізована система управління національної економіки, у якій основний акцент переноситься на ринкові регулятори економічних процесів; державне управління зводиться до використання правових і опосередкованих методів з метою створення „правил гри” і сприятливих умов для розвитку бізнесу.

Серед найрозвинутіших індустріальних країн, США є майже хрестоматійною ілюстрацією вільного ринку. У цій країні сформувалася сильна, конкурентоспроможна економіка, в якій держава відіграє незначну роль. Політичне мислення у США традиційно ґрунтується на недовірі до надто сильної урядової влади. Декларацію про незалежність було проголошено 1776 р., і того ж року побачило світ класичне обґрунтування ринкової економіки – дослідження А. Сміта „Про природу і причини

багатства народів”. Масштаби США, її політична філософія, розмаїття культурних та інших традицій, а також мирні умови її існування сприяли тому, що історично держава мало втручалася в економіку, яка бурхливо розвивалася.

Лібералізація – це спосіб організації економічної системи, який передбачає вільний рух праці, капіталу, цін, підприємництва, зовнішньоекономічної діяльності, заснований на принципах рівноправного партнерства суб’єктів ринку та обмеженого втручання держави.

Японський господарський механізм – централізоване регулювання соціально-економічного розвитку країни з боку держави на основі використання переважно економічних, опосередкованих та неформальних методів регулювання економіки. При цьому в суспільстві домінує психологія колективізму, солідарності, підпорядкування особистих інтересів колективним і державним.

Особливістю японської моделі ринкової економіки є те, що вона увібрала в себе кращі світові політичні, економічні, наукові здобутки. Японія не тільки створювала власні новації ринкової економіки, як запозичувала їх у США, Європи та інших країн, зберігаючи при цьому національне, політичне та релігійне мислення. Свій суспільний уклад японці вміло пристосовували до нових економічних відносин. Історія Японії засвідчує, що впродовж двох з половиною століть, з 1603 по 1854 рік, країна була майже цілком ізольована від зовнішнього світу, оскільки феодальні правителі Японії вбачали в цьому умову досягнення внутрішньої політичної стабільності. Феодальна система того періоду в поєднанні з віковими традиціями *конфуціанства* сприяла закріпленню багатьох характерних особливостей японської економіки, зокрема домінування групи над особистістю і певна недовіра до аутсайдерів. Після буржуазної революції 1868 р., так званої **Реставрації Мейдзи**, феодальну систему Японії було ліквідовано, і країна вступила в епоху капіталізму. Однак японський капіталізм формувався під впливом історичних традицій. Японія і тепер є більш ієрархічним, менш індивідуалізованим суспільством, ніж західні держави, що позначається на організації її підприємств і фінансових ринків.

Шведський господарський механізм – управління соціально-економічним розвитком країни на основі активного втручання держави у процес розподілу і перерозподілу доходів, створення потужної системи соціального захисту населення, домінування ідей рівності та солідарності; прийнято вважати, що в Швеції існує найпотужніша система соціального захисту в світі. Багато хто називає шведську економічну модель – **соціалізмом**.

Німецький господарський механізм – система управління національної економіки з активним використанням ринкових регуляторів, насамперед конкуренції, і створенням на державному рівні ефективної системи соціального захисту громадян.

Політичний, національний та економічний розвиток країн Західної Європи має інші традиції. Більшість із них були в минулому монархіями, і

традиційно уряд мав прерогативу в питаннях управління економікою. На початку ХІХ ст. в Європі панувала феодальна система, не пов'язана з поняттям „економічна свобода”. Ця свобода часто „дарувалася” державою згори замість того, щоб бути завойованою. Соціальна прірва між знаттю та селянством породжувала суспільні конфлікти. Саме ці та інші історичні фактори визначили суттєву роль держави як „регулятора” соціальних конфліктів. Наприкінці ХІХ ст. з ініціативи *рейхсканцлера* **Отто фон Бісмарка** в Німеччині вперше було прийняте соціальне законодавство, спрямоване на забезпечення певної соціальної стабільності (у США, де переважала орієнтація на вільний ринок, таке законодавство було запроваджено через півстоліття як частина „Нового курсу” **Франкліна Рузвельта** часів Великої депресії 1929–1933 рр.). Отже, вже за часів Бісмарка й відтак після Другої Світової війни, держава у Західній Європі починає відігравати винятково важливу роль в управлінні системою соціального забезпечення та обмеженні нерівності в розподілі доходів.

Специфіка історичних традицій і політичної філософії США, європейських держав і Японії впливає на організацію економічного життя цих країн. Так, у країнах ЄС частка урядових витрат вища, ніж у США та Японії, що пояснюється особливим ставленням цих країн до системи державного соціального забезпечення як способу обмеження нерівності доходів і утримання суспільної стабільності. В Японії, наприклад, обсяг суспільних асигнувань набагато нижчий, більшу частину соціальних потреб задовольняє сім'я (зокрема, діти зобов'язані піклуватися про своїх батьків похилого віку). У США, попри соціальний захист, громадяни розраховують передусім на себе.

Одним із наслідків такого підходу до соціальної політики є нерівність у доходах. Відсоток людей, що живуть за межею бідності, у США вищий, ніж у Європі та Японії, незважаючи на те, що Америка – найбагатша країна світу.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.

Р. В. ЯКОВЕНКО,

к.е.н., доцент